

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

Бібліографічні ідеї та технології

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД
ІІІ квартал 2019 р.

ЗАПОРІЖЖЯ
2019

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

Відділ наукової інформації та бібліографії

Бібліографічні ідеї та технології

Аналітичний огляд

(ІІІ квартал 2019 р.)

**Запоріжжя
2019**

УДК 027

Б59

- Б59 Бібліографічні ідеї та технології : аналіт. огляд : III кв. 2019 р. / КЗ "ЗОУНБ" ЗОР, Від. наук. інформації та бібліографії ; [підгот. М. Маслова ; ред. Т. Пішванова]. – Запоріжжя : [ЗОУНБ], 2019. – 16 с.

Третій випуск огляду містить матеріал, присвячений розширенню можливостей організації інформаційно-бібліографічної діяльності на якісно новому рівні, орієнтирам бібліотечних трансформацій в умовах сьогодення, питанням розвитку бібліотек на етапі впровадження адміністративно-територіальної реформи, шляхам використання бібліотек у територіальному брендингу тощо.

* * *

Впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у процеси збереження інформації, опрацювання бібліотечних фондів і надання до них доступу значно розширює можливості організації інформаційно-бібліографічної діяльності на якісно новому рівні. Саме електронний каталог (ЕК) надає можливості цілодобового доступу широкому колу віддалених користувачів до своїх ресурсів, що значно мінімізує часові витрати.

Однак ефективність пошуку потрібних документів у значних масивах інформації, як в окремих ЕК, так і в інтернет-мережі, залежить від низки умов і чинників, що впливають на результативність пошуку.

Якісне опрацювання документів в ЕК має забезпечити якнайширший спектр його можливостей для релевантного пошуку – зміст знайденого документа має повною мірою відповідати змісту інформаційного запиту. Від дотримання певних вимог формування пошукового образу документа й адекватного відображення його змісту залежить ефективність пошуку інформації, його оперативність і повнота. Для розкриття формальних ознак документів використовують інформаційно-пошукову мову (ІПМ) бібліографічного опису, а їхнього змісту – класифікаційну, предметизаційну та дескрипторну. Комплексне використання кількох ІПМ дає змогу здійснювати доволі

грунтовний пошук в ЕК, розширювати чи звужувати його поле, уточнюючи запит.

Питанням лінгвістичного забезпечення електронного каталогу та уніфікації в процесі предметизації документів, які постають перед кожним закладом, що створює/веде Електронний каталог (ЕК), присвячена стаття Наталії Зоріної *«Авторитетний файл предметних рубрик як засіб організації та вдосконалення тематичного пошуку в електронному каталозі»* (Вісник Книжкової палати. 2019. № 6).

Маючи певний досвід роботи з ЕК, Запорізька ОУНБ повністю підтримує погляд автора на важливість та шляхи вирішення згаданих проблем.

Для багатьох користувачів найприязнішим засобом пошуку в ЕК є проста мова ключових слів (словник ключових слів в ЕК програма створює автоматично на основі лексем, що входять до бібліографічних записів). Утім, вона містить чимало недоліків. Неточне або некоректне формулювання пошукового запиту призводить до втрати інформації, а також продукує інформаційний шум.

Автор статті звертає увагу на доцільність використання предметизації як виду індексування документів, яка передбачає розкриття змісту в поняттєвій системі природної мови у формі предметних рубрик (ПР) – основним засобом тематичного доступу до документів в ЕК. Кожна предметна рубрика – це закінчена думка, що містить точну інформацію про документ, а комплекс ПР з усіма підзаголовками дає змогу багатоаспектне висвітлити предмет (особливо, коли назва документа неінформативна).

Попри певні проблеми (недостатня глибина й ґрунтовність, використання синонімів тощо), предметний доступ до інформації був і залишається важливим засобом забезпечення пошукових потреб користувачів. Для їх мінімізації автор пропонує створювати єдину систему предметизації та стандартизованого словника

предметних рубрик, поданого в ЕК у формі авторитетного файлу - потужного інструмента не лише для каталогізаторів у процесі предметизації документів, а й для організації тематичного пошуку.

Під час каталогізації чи індексування із застосуванням авторитетного файлу предметних рубрик усім публікаціям про певний предмет, незалежно від того, яку його назву використовують у цих документах, надають встановлену (прийняту) форму ПР - їхньою основною точкою доступу.

Слід пам'ятати, що на відміну від пошуку у бібліотеці, де читач має змогу звернутися і до ЕК, і до карткових каталогів, і безпосередньо до бібліографа, віддалений користувач може розраховувати тільки на власні знання й досвід, оскільки результат пошуку в електронному середовищі значною мірою залежить від обізнаності в певній галузі знань і здатності грамотно сформулювати запит. У таких ситуаціях незамінним помічником у тематичному пошуку стає саме авторитетний файл ПР.

Кількість інформаційних ресурсів, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю людини, в останні десятиліття зростає надзвичайно швидко. Як наслідок, у світі склалася ситуація, коли потік інформації, що генерується, почав випереджати можливості суспільства з його аналізу, переробки й продуктивного застосовування. Це спонукало до бурхливого розвитку ринку аналітичної інформації та пов'язаних з нею інтелектуальних продуктів.

У провідних країнах світу створені інтелектуальні корпорації (так звані «фабрики думки»), інформаційно-аналітичні підрозділи й служби в державних органах, на підприємствах, банках, засобах масової інформації, політичних партіях тощо.

Традиційно бібліотечній сфері належить пріоритет у систематичній організації інформації й знань. Саме в бібліотеках створюються спеціальні «фонди зафіксованих знань», розробляються методи спрощення доступу до бібліотечних фондів

через розробку бібліотечно-бібліографічних класифікацій, каталогів, бібліографічних покажчиків, таких видів бібліотечної роботи, як анотування, реферування тощо.

О. М. Кобелев в своїй публікації *«Інформаційно-аналітичний сервіс як вектор розвитку сучасних бібліотек»* (Вісник ХДАК. 2019. Вип. 54) зазначає, що важливим індикатором високоякісної роботи аналітиків в інформаційно-аналітичному сервісі бібліотек є забезпечення користувачів інформаційно-аналітичними продуктами і рекомендаціями, які відбивають повний стан розвитку ситуації в тій чи іншій галузі та потенційні варіанти управління нею. Забезпечення оперативного виробництва інформаційно-аналітичних продуктів та послуг потребує формування системи переробки інформаційних потоків та масивів, що відображають реальні суспільні явища, створення оперативного, якісного пошуку за допомогою ефективних інформаційних пошукових систем, налагодження відбору відповідних матеріалів та їх розгляд.

Водночас створення ефективного інформаційно-аналітичного сервісу в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування суспільства уможлиблює зменшення інформаційного навантаження на всі сфери діяльності, передусім управлінську. Перед бібліотечними установами різних рівнів виникає об'єктивна необхідність розробки власних інформаційно-аналітичних продуктів та послуг, що мають відповідати вимогам усіх сфер суспільства, з урахуванням специфіки їх діяльності.

Тобто, на думку автора, інформаційно-аналітичний сервіс у системі бібліотечного обслуговування стає пріоритетним, інформація перетворюється на товар, який набуває концептуальності, фактографічності, що узагальнює вже готові результати інформаційного пошуку. Усе це надає вагомій підставі розглядати інформаційно-аналітичний сервіс як

найперспективніший вектор розвитку діяльності сучасних бібліотек.

Наразі поза фаховим бібліотечним середовищем точаться дискусії щодо суспільної затребуваності бібліотечних інституцій, доволі поширеною залишається думка про те, що «золотий вік» бібліотек – у минулому. І хоча в процесі таких обговорень висловлюються аргументи на користь того, що бібліотека «live forever», утім вже самі ці дискусії, потреба пошуку аргументів свідчать про те, що інститут бібліотеки переживає кризу. Чи створює це проблему? Так, адже бібліотечні працівники мають доводити суспільну потребу в бібліотеках, зокрема, і тим, від кого залежить саме існування бібліотек. Чи надає це шанс? Так, адже будь-яка криза є одним з етапів розвитку, який спонукає до переосмислення досвіду і вимагає прискореної адаптації до наявних реалій.

Що цікаво, за даними Департаменту цифрових технологій, культури, медіа і спорту Великої Британії, у 2014–15 рр. публічні бібліотеки Великої Британії були відвідані 225 млн разів, що перевищує сукупну кількість відвідувань футбольних матчів британської Прем'єр-ліги, кінотеатрів і топ-10 туристичних об'єктів Британії. У Німеччині подібна ситуація: щорічно університетські і публічні бібліотеки країни нараховують близько 220 млн відвідувань, що робить їх «одними із найпопулярніших закладів культури в країні – більш ніж музеї, кінотеатри та стадіони Німецької Бундеслиги».

Пропонована стаття Тетяни Гранчак *«Орієнтири розвитку бібліотек у середовищі покоління Z»* (Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2019. № 3.) окреслює орієнтири бібліотечних трансформацій в умовах сьогодення, обґрунтовує сучасну парадигму розвитку бібліотечної справи на етапі становлення інформаційного суспільства в Україні, актуалізує комунікативну функцію бібліотек як провідну в

подоланні кризових явищ і реалізації бібліотеками свого суспільного призначення в середовищі покоління Z.

Як відомо, до характерних особливостей «цифрового покоління» відносять швидкість сприйняття його представниками нової інформації, нетривалість концентрації уваги, надання переваги візуалізованій інформації або усному спілкуванню, лаконічності викладу, «кліповість» сприйняття.

Сьогодні, зважаючи на зміну потреб користувачів, можемо констатувати тенденцію до виокремлення інноваційного виду бібліотечного обслуговування – знаннєвого. На зміну діалогічної моделі комунікації в процесі бібліотечного обслуговування йде полілогічна модель, в якій бібліотекар виступає модератором комунікаційного процесу. У цьому випадку знання засвоюються найкраще. Широко відоме висловлювання:

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу і чую,
я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу й обговорюю,
я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю
і роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли я передаю знання іншим,
я стаю майстром.

Таке бачення обумовлює вибір відповідних форм роботи, орієнтованих на взаємодію користувачів: ділових і інтелектуальних ігор, флешмобів, бібліоквестів, тренінгів, коворкінгів, бізнес-інкубаторів тощо.

Сьогодні в умовах віртуалізації суспільних процесів і дифузії реальних спільнот потреба в такій підтримці лише зростає - на локальному, регіональному, професійному, науковому, національному рівнях. Відповідно, збереження соціального значення бібліотеки можливе за умови віднайдення ефективних

інструментів, форм і методів інформаційної підтримки функціонування спільнот. Розширення меж реалізації комунікативної функції бібліотеки відкриває нові перспективи перед бібліотечним інститутом і сприяє не тільки підтримці, але і створенню спільноти, даючи їй реальні шанси утриматись на гребені трансформаційних процесів сучасності.

Питанням розвитку бібліотек на етапі впровадження адміністративно-територіальної реформи присвячена публікація директора КЗК «Дніпропетровська ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія» Надії Тітової *«Публічні бібліотеки Дніпропетровщини: вектори організаційно-структурних змін»* (Бібліотечна планета. 2019. № 2).

За кількістю створених ОТГ наразі першість отримала Дніпропетровська область. Серед болючих питань, які виникають внаслідок об'єднання суміжних територіальних громад, - необхідність упорядкування чисельності бібліотек (автор наводить сумну статистику: у Львівській області до мережі публічних бібліотек входять 1137 закладів, у Дніпропетровській - 657).

Для вирішення питань подальшого реформування бібліотек була створена спеціальна робоча група та розроблений «План дій з реформування бібліотечної галузі Дніпропетровської області». Відповідно до цього документа провідні спеціалісти ОУНБ, члени робочої групи розробили «Критерії якості роботи публічної бібліотеки», а потім провели дослідження щодо відповідності бібліотек області зазначеним критеріям (дотримання яких не вимагає значних фінансових вливань), серед яких: графік роботи бібліотеки; рівень соціокультурної та просвітницької діяльності; створення клубів за інтересами; створення власних електронних баз даних; робота в соціальних мережах; проведення благодійних акцій із залученням додаткових коштів.

Потім були розроблені два важливих документа з визначенням стратегічних цілей та основними напрямками

діяльності – «Програма розвитку Дніпропетровської ОУНБ на період до 2020 року» та «Концепції розвитку публічних бібліотек Дніпропетровської області (на період 2017-2020 рр)».

Однією з найскладніших проблем для мережі публічних бібліотек, зазначає автор, є зміна традиційних організаційно-структурних форм: втрата районними бібліотеками повноважень методичних центрів для книгозбірень усього району, передавання ЦРБ до комунальної власності (ОТГ) з утратою їх статусу та функцій, навіть повного припинення своєї роботи.

При цьому вагома діяльність зі сприяння реформам на місцях і щодо адаптації бібліотек до роботи в нових умовах лягла на ОУНБ, яка за своїми типологічними функціями є опорною для бібліотечної системи загальнодоступних публічних бібліотек області. Але не все однозначно: з одного боку, позиція ОУНБ зміцнилася, а з іншого – спостерігається спроба знизити вплив ОУНБ на бібліотечну сферу, особливо в районах.

На сьогодні законодавством у сфері культури поки що не прописано повноваження ОТГ стосовно управління бібліотеками; не визначено правонаступності районної бібліотеки як головного методичного центру хоча б на цей перехідний період.

Що вже очевидно для нас, бібліотекарів, то це те, що адміністративна реформа, розмежувавши повноваження органів влади у сфері організації бібліотечного обслуговування, безперечно порушила єдину систему централізованої взаємодії. Не випадково у Стратегії розвитку бібліотек на період до 2025 року одним із стратегічних напрямів діяльності визначено створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи.

В останні кілька десятиліть широкої популярності набув такий напрям менеджменту територій, як територіальний брендинг. Послідовне і правильне брендування території підвищує інвестиційну привабливість та формує її привабливий образ у свідомості людей.

Бібліотека акумулює великий обсяг інформації, зокрема про регіон, котру можна успішно використати для організації та проведення краєзнавчих екскурсій, які доручають бібліотекарям. Сайти та сторінки бібліотек у соціальних мережах дозволяють поширювати її та отримувати зворотний зв'язок від користувачів. Навіть сама будівля бібліотеки може зацікавити туристів та стати місцевою пам'яткою.

Як зазначає К. О. Темчур у статті «**Бренд бібліотеки в системі територіального брендингу**» (Вісник ХДАК. 2019. Вип. 54), підходів до використання бібліотек у територіальному брендингу не існує. Ідеться про складові бренду бібліотек, які можуть допомогти його сформувати для тієї чи іншої території. Систематизація цих складових має сприяти ефективному використанню бібліотек у територіальному брендингу.

Автор пропонує наступні складові:

- **Ім'я бібліотеки** (ідентифікація бібліотеки серед інших, створення її образу за допомогою імені видатного культурного (найчастіше письменника) або суспільно-політичного діяча, що може долучити бібліотеки зі знаменитими назвами до туристичного маршруту).

- **Бібліотечні туристичні проекти** (інформаційне забезпечення туризму та екскурсійна діяльність: організація співробітниками бібліотеки екскурсій до історичних пам'яток регіону, місцями біографії і творчості письменників та в межах самої бібліотеки, що допомагає привернути увагу не лише до бібліотеки, а й до території).

- **Архітектура бібліотеки** (будівля бібліотеки впливає на бренд міста: акцент на історичній споруді підкреслює її культурні цінності, акцент на модерновій - привертає увагу молоді та демонструє інноваційність регіону).

- **Електронні ресурси бібліотеки** (містять значний обсяг інформації про територію, сприяють її поширенню, формують образ території в електронному просторі).

- **Фірмовий стиль бібліотеки** (невід'ємною складовою будь-якого бренду є його фірмовий стиль, який містить: назву, логотип, фірмові кольори, фірмовий шрифт, слоган, стиль та колір спецодежгу співробітників підприємства тощо. Він відображається на рекламно-інформаційних матеріалах, ділових паперах, сувенірній продукції, в оформленні вивісок та рубрикаторів, дозволяючи ідентифікувати бібліотеку).

Слід зазначити, що на практиці основні теоретичні підходи до використання бібліотек у територіальному брендингу використовуються не окремо, а в комплексі. Фірмовий стиль витримується в дусі архітектури будівлі, інформація на сайтах бібліотек містить результати краєзнавчої роботи бібліотек. Це свідчить про необхідність розробки окремого напрямку територіального брендингу, який умовно можна назвати «бібліотечною стратегією».

Масове орендування та ребрендинг бібліотек, що відбувається останнім часом, означають, що управлінці поглянули на бібліотеки як на інструмент формування інвестиційного клімату та привабливого туристичного образу регіонів. Здійснити означене за допомогою закладів, які асоціюються з архаїчною книжковою культурою, неможливо. Тому часом невиразні будівлі бібліотек перетворюються на яскраві та впізнаванні споруди, котрі часто стають місцевими пам'ятками. Бібліотеки поступово набувають впізнавані «обличчя», тобто стають повноцінним брендом. Можна відзначити своєрідний «бренд у бренді»: бренд бібліотеки стає одним з інструментів формування бренду міста.

Нематеріальна культурна спадщина протягом багатьох століть передавалася від покоління до покоління, адже саме в ній зберігається духовність народу, його багата історія. Найкраще це

віддзеркалилось у фольклорі. Прислів'я, приказки, легенди, бувальщини, повір'я, перекази, пісні, думи тощо є безцінним джерелом для вивчення національної історії та культури.

Видання про нематеріальну культурну спадщину краю займають особливе місце. Зараз в Україні активізувалася робота зі збереження та фіксації цієї спадщини, і бібліотеки не стоять осторонь зазначених процесів.

З досвідом роботи по збереженню та популяризації таких видань знайомить публікація Ганни Нагорної *«Документи про нематеріальну культурну спадщину краю у фондах Запорізької ОУНБ»* (Бібліотечна планета. 2019. № 2).

Автор статті звертає увагу на важливість бібліографії як однієї з найважливіших структурних основ для передавання інформації. Так, в Запорізькій ОУНБ підготовлено багато бібліографічних покажчиків різноманітної тематики, серед яких календар «Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя» (містить довідковий матеріал про видатні події історії, суспільно-політичного, громадського та культурного життя області, ювілеї уродженців краю та видатних діячів); серії бібліографічних покажчиків «Дослідники рідного краю» (започаткована у 1996 р.) та «Митці Запорізького краю».

Окремий напрям бібліотечної і архівної справи – збереження усних спогадів, адже вони є цінним джерелом інформації щодо минулого, про що наголошують і професійні історики. Час невпинний, і носії соціокультурних традицій ідуть із життя, тому треба поспішати, адже через розповіді очевидців подій ми дізнаємося про правдиву історію нашого народу.

У відділі краєзнавства Запорізької ОУНБ розпочалася робота зі збирання усної історії користувачів (записані бесіди з краєзнавцями В. Різником, О. Алексєєвим, науковцем І. Кочіним, письменником О. Барлігом, діячами культури С. Скрипником, О. Солодухіною та ін.)

Тісними є творчі зв'язки між бібліотекою і об'єднанням самодіяльних художників та майстрів декоративно-ужиткового мистецтва «Самоцвіти Запоріжжя». Плідна багаторічна праця, започаткована ще у 1990 році, створила умови для відкриття нових імен художників-аматорів, організації неповторних експозицій не лише традиційних видів рукоділля (малярство, вишивка, бісероплетіння, різьблення тощо), а й нетрадиційних напрямів народної мистецької творчості. У 2006 році був виданий каталог-ретроспектива організованих у стінах Запорізької ОУНБ художніх виставок творчого об'єднання під назвою «Палітра народної творчості».

Перехід України до ринкової моделі господарювання зумовив глибокі соціально-економічні та організаційні зміни, які вимагають вирішення принципово нових завдань.

Одним з інструментів, які можуть забезпечити суттєве зростання ефективності діяльності організації, є організаційна культура. Організаційна культура об'єднує всі види діяльності та всі взаємини всередині організації, впливаючи на її ефективність. Уміння аналізувати й оцінювати організаційну культуру дає можливість керівникам приймати обґрунтовані управлінські рішення, формувати стратегічні цілі та здійснювати результативну діяльність організацій.

Публікація завідувача сектору відділу наукової інформації та бібліографії Запорізької ОУНБ Ганни Мацієвської **«Сучасне осмислення поняття «організаційна культура бібліотек»** (Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. 2019. № 3) присвячена аналізу досліджень вчених-бібліотекознавців організаційної культури та її складових як важливого інструменту підвищення ефективності діяльності бібліотек.

Список літератури:

1. Гранчак Т. Орієнтири розвитку бібліотек у середовищі покоління Z [Електронний ресурс] / Тетяна Гранчак // Укр. журн. з бібліотекознавства та інформ. наук. - 2019. - № 3. – С. 20-34. - URL: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/article/view/169663>
2. Зоріна Н. Авторитетний файл предметних рубрик як засіб організації та вдосконалення тематичного пошуку в електронному каталозі / Наталія Зоріна // Вісн. Кн. палати. – 2019. - № 6. – С. 27-31. – Бібліогр.: 14 назв.
3. Кобелев О. М. Інформаційно-аналітичний сервіс як вектор розвитку сучасних бібліотек [Електронний ресурс] / О. М. Кобелев // Вісн. ХДАК. - 2019. - Вип. 54. – С. 62-72. – URL: <http://v-khsac.in.ua/article/view/165733>
4. Мацієвська Г. Сучасне осмислення поняття «організаційна культура бібліотек / Ганна Мацієвська // Бібл. форум: історія, теорія і практика. - 2019. - № 3. – С. 14-17. – Бібліогр.: 13 назв.
5. Нагорна Г. Документи про нематеріальну культурну спадщину краю у фондах Запорізької ОУНБ / Ганна Нагорна // Бібл. планета. - 2019. - № 2. – С. 27-30. – Бібліогр.: 28 назв.
6. Темчур К. О. Бренд бібліотеки в системі територіального брендингу» [Електронний ресурс] / К. О. Темчур // Вісн. ХДАК. - 2019. - Вип. 54. – С. 92-100. – URL: <http://v-khsac.in.ua/article/view/165737>
7. Тітова Н. Публічні бібліотеки Дніпропетровщини: вектори організаційно-структурних змін / Надія Тітова // Бібл. планета. - 2019. - № 2. – С. 7-10.

Бібліографічні ідеї та технології

Аналітичний огляд

(III квартал 2019 р.)

Підготувала: *М. Маслова*

Редактор: *Т. Пішванова*

Комп'ютерна верстка: *Г. Мацієвська*

Наклад 40 прим.

Віддруковано у Запорізькій ОУНБ
просп. Соборний, 142, Запоріжжя, 69095

Відділ наукової інформації та бібліографії

Телефон: 787-53-57

Ел. пошта: bibliograf.zounb@ukr.net, bibliograf@zounb.zp.ua

**ЗАПОРІЖЖЯ
ПР. СОБОРНИЙ, 142
061787 53 57**

**BIBLIOGRAF.ZOUNB@UKR.NET
BIBLIOGRAF@ZOUNB.ZP.UA**

**FACEBOOK.COM/BIBLIOGRAF.ZOUNB
YOUTUBE.COM/BIBLIOGRZOUNB**

ZOUNB.ZP.UA